

**ANA DİLİ ÖĞRETİMİNDE GÖSTERGE BİLİMİNİN YERİ:
ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDAKİ SÖZEL
METİNLERLE GÖRSEL METİNLERİ
BÜTÜNSELLİĞİNİN ANALİZİ**

*Zekerya BATUR**

ÖZET

Ana dili öğretimi, çok yönlü bir kültürlenme sürecidir. Bu süreçte Türkçe dersi, ana dili öğretiminin önemli saçı ayaklarından birini oluşturmaktadır. Bu ders sayesinde çocuklar bir yandan dillerini, bir yandan da kültürel ve sosyal yapıya ait normları öğrenmektedirler. Bu nedenle dersin sıradanlıktan çıkarılıp seviyeye ve konuya uygun görsellerle daha eğlenceli bir hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Bu çalışma betimsel olup doküman incelemesi yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmada ana dili öğretiminin etkinlik alanları, gösterge biliminin ana dili öğretiminde kullanımının yararları ve çocuğa göreliği kuramsal olarak tartışılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında ise ana dili/Türkçe, ders kitaplarında yer alan sözel ve görsel metinlerin incelemesi yapılmış ve bunların bütünselliği, gösterge bilim bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ana dili Öğretimi, Gösterge bilim, Ders Kitabı.

**PLACE OF SEMIOTICS IN TEACHING OF THE
MOTHER TONGUE: ANALYSIS OF THE ENTIRITIES OF
VERBAL AND VISUAL TEXTS IN THE LESSON BOOKS
OF THE MOTHER TONGUE**

ABSTRACT

Mother tongue teaching is multiple acculturation period. During the period, Turkish lesson is one of the important factors of mother tongue teaching. For this

* Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü
zekeryabatur9@gmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

reason, it is thought that lesson should be out of simplicity, it should be taught in detail.

The study is descriptive and it was carried out by document review method. In the study domains of mother tongue, benefits of using semiotics in teaching of mother tongue and its level according to child were discussed theoretically, as to application of the study, verbal and visual texts in lesson books of the mother tongue/Turkish were viewed and their entireties were discussed in the context of semiotics.

Key Words: Teaching of The Mother Tongue, Semiotics, Textbook.

I.Giriş

I.I. Ana dili Öğretiminin Önemi

Ana dili becerisi öğretimi, sadece konuşma becerisiyle sınırlandırılacak bir öğretim şekli değildir. Bunun yanında düşünce ve kültür öğretimini de kapsamaktadır. Düşünce ve kültür öğretimi ise bireyin kişilik özelliklerini belirleyen ve bireye karakteristik nitelikler yükleyen bir öğrenme sürecidir. Bunun yanında bireyin kendini bir topluma ait hissetme duygusunu kazanımı, o topluma özgü değerler sistemini alımlama, kendini ifade etme ve kabullenme süreci de ana dili öğretimi sayesinde olabilmektedir (Kavcar 1999, 143). Bu bağlamda ana dili öğretiminin önemine diğer öğretim şekillerine göre farklı bir noktadan bakılması gerekmektedir. Ana dili gibi gösterge bilim de dil, toplum ve kültür unsurlarını bir bütünlük içerisinde ele almaktadır. Bu yönüyle gösterge bilim, ana dilini besleyebilecek bir alan olarak görülmektedir.

Ana dili, bireyin doğuştan edindiği bir beceridir (Tulasiewicz ve Adams 2005, 4). Bu beceri, anneden çevreye doğru başta doğal yolla daha sonra ise sistemli bir şekilde öğrenilerek/öğretilecek kazanılmaktadır. Bu öğretim, bireyin olay ve olguları çözüme, ayrıştırma, birleştirme ve yeniden düzenleme kabiliyetini kazanması için gerekli olan donanımların alt yapısını oluşturmaktadır. Bu nedenle ana dili öğretimi, bireyin içinde bulunduğu çevreden bireyi soyutlayarak yapılamaz (Adalı 1980, 35). Ana dili öğretiminin diğer öğretim alanlarından (matematik, müzik, İngilizce...) farkı, bu özelliğidir. Bu alanın, yaşamın tamamını kapsayan ve yaşamı anlamlandıran bütün dersleri ya da uygulamaları etkileyen bir yönü bulunmaktadır. Yaşamı etkileyen ana dili

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

etkinlikleri ise bilindiği gibi dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileridir. Bu becerilerden dinleme ve okuma, anlama; konuşma ve yazma ise anlatma becerilerini içermektedir. Ana dili öğretimi için dinleme becerisi, olmazsa olmaz bir beceri olarak görülmektedir. Çocuk anne karnında iken ana diline özgü sesleri dinleme yoluyla duymakta, buna bağlı olarak ana dili edinimine dünyaya gelmeden başlamaktadır. Bu etkinlik çocuk doğduktan konuşma becerisini kazanana kadar devam eder. Bu dönemde çocukta dinlemeyle ilgili bazı fiziksel ve fizyolojik sıkıntıların baş göstermesi, çeşitli konuşma bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olurken, bu durum da çocuğun hiç konuşmamasına neden olabilir. Son zamanlara kadar dinleme öğretimiyle ilgili akademik anlamda hemen hemen hiç çalışma yapılmadığı görülmektedir. Hatta birçok ülkede son zamanlarda yapılan çalışmalarda, dinleme öğretimi için “İhmal edilmiş bir beceri” ifadesinin kullandığı görülmektedir. Oysa ana dili öğretiminin en önemli sacayaklarından biri dinlemedir. Dinleme becerisi yaşamın bütün alanlarında iletişimin en etkili kanalını oluşturmaktadır. Birbirlerini doğru bir şekilde dinlemeyen bireylerin doğru anlaması da mümkün değildir. Bu anlamda özellikle Türkçe derslerinde çocukların nasıl dinlemeleri gerektiği konusunda yönlendirilmelere ihtiyaç duydukları birçok çalışmayla ortaya konulmuştur. Dinleme etkinliği sadece Türkçe dersleriyle sınırlı değildir, diğer derslerde de bu etkinlik etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda aslında ana dili öğretiminin Türkçe dersleri dışında da dolaylı olarak yapıldığı görülmektedir. Bu durum ana dili öğretiminin önemini bir kat daha arttırmaktadır (Sever 2000, 7).

Dinleme öğretimini etkileyen psikolojik, sosyolojik, fizyolojik, zihinsel, fiziksel; öğretmen, konu ve konuşmacı gibi faktörleri bulunmaktadır (Çifçi 2001, 170-176). Bireyin dinleme sırasında bu etkenlerden en fazla hangisinin etkisinde kaldığı, içinde bulunduğu durumla alakalı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte dinleme becerisinin hemen ardından gelen ve dinleme becerisini önemli derece etkileyen, ana dili öğretimi için anahtar rol oynayan beceri ise konuşma becerisidir. Bu beceride sözcükler anlamlı bir sıra ve tonlama içerisinde ifade edilmektedir. Konuşma öğretimi, dinleme öğretimine nazaran daha fazla üzerinde durulan bir beceri olup bu öğretimle ilgili birçok etkinlik ve araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara göre konuşma, bütün öğrenme alanlarını etkileyen bir dil becerisi olarak tespit edilmiştir (Akyol 2006, 20). Bireyin konuşma sırasındaki sosyal, psikolojik, fizyolojik, fiziksel ve zihinsel yönleri konuşmayı olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle sosyal birtakım etkenlerin, konuşma sırasında oldukça etkili olduğu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

görülmektedir. Bireyin yetiştiği sosyal çevre ve buna bağlı olarak psikolojik yapısı toplum karşısında konuşma sırasında etkin rol oynamaktadır (Aksan 1975, 427). Bireyin fiziksel eksikleri ve fizyolojik sıkıntıları konuşma sırasında bireyi doğrudan etkileyebilmektedir (Taşer 1982, 14). Bu yönüyle sosyolojik ve psikolojik etkenlerin en fazla etkilediği beceri, konuşma becerisidir denilebilir.

Bireyin konuşma sırasında yaşadığı sosyal ve psikolojik olumsuzlukları bertaraf edebilmesi için, özellikle sınıf içi konuşma faaliyetlerinde etkin bir şekilde görev alması gerekmektedir. Bunun için bazı araçlar kullanılabilir. Örneğin bireyi konuşturmak için çeşitli görüntüsel göstergelerden yararlanılabilir. Sınıf ortamında görüntüsel göstergeler kullanılarak bireyin, göstergelerden hareketle heyecanını yenip konuşması mümkündür. İşlenecek olan konuya uygun çeşitli görüntüsel göstergelerin kullanımı, bu bağlamda etkili olabilir.

Bireyin edindiği dinleme ve konuşma öğrenimini destekleyen bir başka ana dili etkinlik alanı okuma becerisidir (Çifçi 2000, 179). Okuma becerisi genel anlamıyla yazılı sembollerin anlamlandırılmasıdır. Bu anlamlandırmada bireyin dinleme sırasında edindiği birikim önemli bir rol oynamaktadır. Birey okuduğu bir metinde geçen bir sözcüğü daha önce duyduysa anlaması kolaylaşır, duymadıysa onu anlamak için bir emek sarf etmek zorunda kalacaktır. Çocuğun dinlediği masallar, oynadığı oyunlar, çevresinde duyduğu sözcükler okuduğunu anlamada önemli bir yer tutmaktadır. Okuma öğretiminde konuşmada olduğu gibi birey doğrudan sosyolojik ve psikolojik baskılara maruz kalmamaktadır. Fakat burada da bireyin fizyolojik, fiziksel ve zihinsel birtakım sıkıntıları varsa okuma öğretiminin sekteye uğrama olasılığı yine bulunmaktadır. Okuma öğretiminin başarıyla tamamlayan bir birey, okuma alışkanlığının edinilmesinde de önemli bir mesafe kat etmiş olur. Okuma, ana dili dağarcığına sürekli yeni sözcük ekleyen önemli kaynaklardan biridir. Birey okuma uğraşı sonucunda sözcük dağarcığını daha üst seviyelere çıkaracaktır. Bu bağlamda okuma becerisinin diğer beceriler için kaynak yaratan bir görevi bulunmaktadır. O halde ana dili öğretiminin söz ve sözcük ihtiyacını karşılayan ana kaynak, okuma uğraşısıdır.

Çocukların kitap okuma etkinliği sırasında kısa sürede kitabı bıraktıkları ve çoğu zaman bitiremedikleri bilinmektedir. Bu durumun okuma eyleminin okuma alışkanlığına dönüşmesini doğrudan etkilediği söylenebilir. Bunun temelinde okuma araçlarının çocukların ilgi, dikkat ve seviyesine göre tasarlanmaması yatmaktadır. Çocuğun ilgisini kitaba çekebilmek için öncelikle ilgi ve dikkat çekici bir kapak tasarlanmalıdır. Kapakta kullanılan görüntüsel göstergeler, çocuğun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

kitabın içeriğini merak ettirecek nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Bu bağlamda gösterge bilimin, dilsel-görüntüsel gösterge bütünlüğünün önemi ortaya çıkmaktadır. Kitaplarda seviyeye göre çeşitli görsellerin kullanımı, ilgiyi canlı tutabilir ve bu sayede çocuklar görseller yoluyla metne yönelebilirler.

Ana dili öğretiminin becerilerinden biri de yazma becerisidir (Demirel 2000, 71). Bu becerinin dinleme, konuşma ve okumaya göre sonda yer alması, fiziksel açıdan çocukların psiko-motor hareketlerinin geç gelişmesine bağlanmaktadır. İlkokuma-yazma döneminde çocukların fiziksel yapılarının doğal zayıflığı, bu becerinin etkinlikler arasında zorunlu olarak sonlarda kalmasına neden olduğu söylenebilir. Çocukların yazmayla ilgili araçları (kalem) kullanmada yaşadıkları sıkıntılar öğretimin doğal bir süreci olarak yazma becerisinin kazanımının en sona kalmasına neden olmaktadır. Yazma öğretimi ana dili öğretiminin önemli aşamalarından biridir. Yazma becerisi, dinleme, konuşma ve okuma becerilerinin eşgüdümünü ve düzenli bir duruma getirilmesini sağlayan bir beceri olarak görülmektedir. Yazma alıştırmaları sırasında çocuk, dilin kurallarını, kullanımını görerek ve yaşayarak öğrenmektedir. Dilin kurallarını kavratmak ve doğru kullanımını sağlamak, dilin zihinsel bir dizge içerisinde kâğıda dökülmesini kolaylaştırmaktadır (Özbay 2006, 123).

Türkçe öğretimi sırasında çocukların duygu ve düşüncelerini konuşma yoluyla kolaylıkla dile getirirken, bu duygu ve düşüncelerini yazıya dökmekte sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Bu sıkıntı öğretim sırasında yapılması gereken uygulama etkinliklerinin yeteri kadar yapılmamasından kaynaklanabilir; fakat yazma öğretiminin ilk basamaklarında çocukta yazma heves ve isteği uyandıracak araçların kullanılması, çocuğun yazma alışkanlığını edinmesinde yardımcı olabilir. Yazma çalışmalarında bir atasözü ya da konu başlığı vermek yerine dikkat çekici bir görüntüsel gösterge verilerek, bu görüntüye göre bir yazı yazması istenebilir. Böylece yazma sırasında yaşanan birçok sorunun aşılması sağlanabilir.

Ana dili öğretimi didaktik bilgilerle sınırlandırılarak yapılacak bir öğretim değildir. Bireye yaşamı tanıtan ve sosyalleşmeyi öğreten bir öğrenme sürecidir (Seale 1981,1). Bireyin yaşamında bu kadar önemli olan bir öğretimin öğrenme sürecinin doğru tasarlanması ve verilmesi gerekmektedir. Uygulamaya dayalı olan bu öğretimin yan alanlarla desteklenerek bir bütünlük içerisinde verilmesi yarar sağlayabilir. Bu anlamda gösterge bilimin sunduğu olanakların bu öğretim ortamına çekilmesi gerekmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

I.II. Ana dili Öğretiminde Görüntüsel Göstergelerin Yeri

Ana dili öğretimi, tek yönlü olarak ve sadece bir dersle sınırlandırılarak yapılmaması gereken bir öğretimdir. Bu öğretimin mutlaka diğer derslere ve alanlara yayılarak dolaylı da olsa o derslerin içeriklerinden, araçlarından yararlanılarak yapılması, başarılı bir öğretimin gerçekleştirilmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca, çocukların bilişsel gelişimleri açısından özellikle somut dönemle soyut dönem arasında gidip gelerek kendi dünyalarını yaratmaları, onlara sunulacak öğretim araçlarının da çeşitlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Hem somut hem de soyut dönemde çocukların ilgi ve dikkatlerini en çok çeken unsurların görüntüye dayalı araçlar olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda gösterge bilimin özellikle görüntüsel yönü, bu konuda etkin bir rol oynayabilir.

Günlük yaşamda sembol, logo, resim, fotoğraf ve simgeler yazılı metinlere göre daha fazla dikkat çekmekte ve bu nedenle hemen hemen her alanda bunlardan yararlanılmaya çalışılmaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarında görselliğin yazıya göre ön planda olması bunun bir işaretidir (Yengin 1996, 8). Kısaca yaşamın her alanında göstergeler etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu göstergeleri inceleyen gösterge bilim de eğitim ortamlarında daha etkin bir şekilde kullanılmalıdır.

Gösterge bilim, gösterge ve gösterilen ilişkisine dayalı bir alan, işaretler yoluyla yapıları anlama ve görseller yoluyla gösterilenleri anlamlandırma sürecidir (Deely 1990, 105; Cunningham 1992, 11; Tobin 1990, 4). O halde gösterge bilim, gösterge-gösterilen ve buna bağlı dizgeleri incelemidir (Guiraud 1994, 18). Tanımlardan anlaşılacağı üzere gösterge bilimin en önemli unsuru göstergedir. Gösterge bir şeyin yerini tutarak onu temsil etmedir. Saussure, gösterge bilimi toplum yaşamını inceleyen bir bilim olarak görmektedir. Göstergelerin taşıdığı özelliklerin belli kurallara bağlı olduğunu belirtmektedir (Saussure 2001, 46). Pierce ise gösterge bilimi varlıksal bağıntı çerçevesinde ele alır. Ona göre varlıklar arasında bazı mantıksal bağlantılar vardır. Bunlar belirti, görüntüsel gösterge ve simgedir. Bu unsurlar anlamlı yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Günlük yaşamda hemen hemen her şeyin çeşitli görüntülerle birlikte ön plana çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle görüntüsel göstergelerin temsil ettiği şeyi doğrudan yansıtan bir özelliği bulunmaktadır (Vardar 2001, 86). Bu çalışmada da ders kitaplarında yer alan görüntüsel göstergelerin metinlere göre verilmesi ve eğitime hizmet edilişi ele alınmıştır. Görüntülerin içeriğe uygunluğu ve niteliği, anlamlı bir bütünlük oluşturup oluşturmadığı sürekli olarak tartışma konusu olmuştur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Ana dili/Türkçe ders kitaplarında birçok farklı unsurlar kullanılmaktadır. Bu unsurlar dilsel ve görüntüsel göstergeler, gösterge bilim açısından bir anlamlandırma sürecini kapsamaktadır (Barthes 1993, 30). Bu bağlamda gösterge bilim bir nesneyi ya da olayı verirken bütüncül bir anlayış içerisinde ele almaktadır (Rifat 2005, 230). Bu bütüncül anlayış özellikle dil ve edebiyat öğretiminde etkin bir şekilde kullanıldığında, bir şiir ya da düzyazıyı anlamak daha da kolaylaşabilecektir. Gösterge bilimsel yaklaşımla yapılan metin ve görsel incelemeler, algı ve kavramayı güçlendirebilir; çünkü gösteren ve gösterilen arasında anlamsal bir bağ bulunmakta ve inceleme sırasında bu bağ kurulmaya çalışılmakta, kurulduğunda ise anlamlı öğrenme gerçekleşmektedir. Bu anlamsal bağ gösterge-gösterilenin güçlü ilişkisi olarak ortaya çıkmaktadır (Williamson 2000, 15). Bu birlikteliği sağlayan anlamlandırma ise kullanılan kod ve göstergelerdir. Bu kodlamalar sosyal ilişkilerde de etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Fiske 1996, 15). Ders kitapları da sosyal kodları ya da şifreleri taşıyan birer göstergeler toplamıdır. Kültürel değerler, ders kitaplarında da büyük bir yer kaplamaktadır. Bu anlamda ders kitaplarında verilen metinler ve metinlerle ilgili görüntüsel göstergelerin uyumu ve anlam derinliği gösterge bilim açısından önemlidir. Bu anlamlandırma kültürel açıdan da önem arz etmektedir; çünkü bu yaklaşım aynı zamanda kültürün nesilden nesle aktarımını da sağlamaktadır (Rifat 1992, 6).

Ana dili öğretiminde kalıcılığı sağlayan en önemli unsur, öğretim sırasında bireyin ilgi ve dikkatini öğrenilen konuya çekmedir. Öğretim sırasında bireye çok uyaranlı bir ortam sunulduğunda, öğrenilen bilginin kalıcılık süresi uzatılmış olmaktadır. Özellikle ilköğretim dönemindeki çocukların ilgi ve dikkat çekici ortamlarda öğretim görmeleri, onların ana dili öğretimi konusunda da daha başarılı olmalarını sağlayabilir. Ana dili öğretiminde sadece didaktik yaklaşımların kullanılması beraberinde birçok sıkıntıyı getirebilir. Bireyin yaşamı boyunca dil kurallarına ilişkin bazı sıkıntılar yaşaması bunun göstergelerinden biridir. Bu durum, dil öğretiminin sadece kuru bilgilerle verilmesine bağlanmaktadır.

Ana dili öğretimi, ders kitaplarında yer alan metinler yoluyla yapılmaktadır. Bu metinler ise üstünde, sağında, solunda ya da altında çeşitli görseller verilerek kavratılmaya çalışılmaktadır. Bu görüntüsel göstergeler, sadece okuduğunu anlamada değil, ana dilinin diğer etkinlik alanlarında da kullanılabilir. Türkçe dersi dışındaki fen bilgisi, hayat bilgisi gibi derslerde de çeşitli görüntüsel göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergeler de çoğunlukla derinlikten yoksun, çocukları farklı düşüncelere yönlendirmekten uzak kalmıştır. Oysa ana

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

dilinin temel becerileri öğretilirken görüntüsel göstergeler daha etkin bir şekilde kullanılabilir.

Konuşma öğretiminde derinliği olan görüntüsel göstergeler (fotoğraf, resim, karikatür, grafik...) kullanıldığı zaman çocukların görüntülerden hareketle düşüncelerini dile getirmesi, yeni hayallere dalması ve kendi düşünce dünyalarını yaratmaları açısından önemlidir. Çocuklar, görüntülere bakarak hem kendi hayal dünyalarını hem de görüntüsel göstergelerden hareketle bir konu üzerinde konuşma fırsatı yakalamış olacaktır. Bu durum çocuğun konuşma sırasındaki heyecanını yenmesini ve daha rahat davranmasını sağlayacaktır. Konuşma etkinliklerinde, çocuk görüntülü görsele bakarak kendisine özgü fikirler üretebilir, bu da çocuğun kendine olan özgüvenini artırır. Çocuğun, konuşma kusurlarını ve heyecanını kısmen de olsa bu yaklaşımla en aza indirilmesi mümkün olabilir. Sınıf ortamında farklı boyut ve derinlikte görüntüsel gösterge kullanımı, çocukların o görüntüye yönelik söyleyeceği fikirleri de çeşitlendirebilir ve kullanacakları sözcük sayısını da artırabilir.

Çocuklar ilköğretim beş ve altıncı sınıfa kadar zihinsel gelişim açısından somut işlemler dönemini yaşamaktadırlar. Bu bağlamda görüntüsel göstergeler bu dönem çocukları için daha anlamlı bir duruma gelmektedir. 7-14 yaş grubundaki öğrencilerin genel olarak görüntüsel göstergelere ilgileri daha fazladır. Bu dönemde soyut birtakım kavramlar göstergeler yoluyla somutlaştırılabilir. Çocukların dilsel göstergelerin anlamlarını daha kolay öğrenmeleri sağlanabilir. Ders kitaplarında görüntüsel göstergeler sadece birer süs aracı olarak algılanmamalı, bunun yanında dilsel göstergelerle de katkıda bulunması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ders kitaplarında kullanılan görüntüsel göstergelerin daha farklı bir bakışla irdelenmesi ve tasarlanması zorunlu bir hale gelmiştir. Ders kitaplarında yer alan görüntüsel göstergelerle dilsel göstergelerin verilmiş biçimi çocukların karşılaştırma yapabilme yeteneğini de etkilemektedir. Çocuklar bu araçların yardımıyla konuyu bir bütünlük içinde anlamaya çalışma, görüntüsel göstergelerin çağrışımlarından hareketle yeni fikir ve hayal dünyalarını keşfetmeye çalışmaktadırlar (Koulaidis ve Dimopoulos 2005/2006, 243-253). Eğitim alanında gösterge bilimin kullanımı, anlamlı öğrenmeye yardımcı olmakta, bir konunun tek yönlü ya da kuru bilgilerle değil, farklı anlamlı göstergelerle birlikte verilmesi, öğrenmenin uzun süre kalıcı olmasını sağlayacaktır (Gardner ve Houston, 1986, 64).

Gösterge bilimin eğitim uygulamalarında kullanımı birçok avantaj sağlayabilir. Bireyin sembol ile simge arasında bir anlam bağı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

kurup yeni fikirler üretmek simgelere anlamlar yüklemesi, öğrenmeyi anlamlı hale getirmektedir. Gösterge bilimin eğitimle örtüşen en önemli yanlarından biri de eğitimin uygulamalı yönünü doğrudan etkilemesidir. Her öğrencinin seviye ve düzeyine uygun olarak bir öğrenme ortamı bulmasını, öğrenciyi merkezi alarak, metinlerin derinlemesine işlenmesine ve kültürel unsurlar aracılığıyla da metinler arası geçişler yapılarak öğrenmenin anlamlı olmasına katkı sağlamaktadır. Gösterge bilimin dil öğretiminde kullanılması çocukların öğrenme sırasında uygulama, inceleme ve değerlendirme yapabilmelerine yardımcı olabilmektedir (Cunningham 2002, 19-24).

I.III. Görüntüsel Göstergelerin Çocuğa Görelik İlkesine Uygunluğu

Çocuğa görelik ilkesi, çocuklar için yapılacak çalışmaların çocuğun psikolojik, fizyolojik, zihinsel ve sosyal gelişiminin göz önünde bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır; dilsel göstergelerin dil ve anlatım, kavrama ve algılama düzeyine uygunluğu kapsamaktadır. Oluşturulacak olan eser hangi dönemdeki çocuklara sesleniyorsa, o dönemin çizgi-resimden metne, metinden kitabın dış yapısına kadar çocuksuluk ve çocuğun dünyasına seslenebilme yönü bulunmalıdır. Çocuksu duyarlılığı, yazar ya da sanatçı eserinde sunabildiği ölçüde başarılı olabilir. Sanatçı ya da yazarın çocuksu coşku ve sevincini eserine yansıtması, sadelik içinde gerçekleştirmesi durumunda başarılı olması söz konusudur (Şirin, 1998: 19-20). Bu anlamda çocuğa görelik, çocuğu toplumdaki soyutlamamak, yaşamın gerçekleriyle karşılaşmasını sağlayarak çağın gereklerine göre yetişmesini sağlamaktır (Sever, 2000: 645).

Görüntüsel göstergeler, çocukların okuduğu bir metni anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Bu göstergelerin bilişsel işlemler açısından somut işlemler döneminde olan çocukların ilgisini çekmekte etkin olduğu birçok çalışmayla belirlenmiştir. Gösterge bilimin, ana dili öğretiminde kullanmanın gerekliliği bu noktadan itibaren ön plana çıkmaya başlamaktadır. Gösterge biliminin bir alt dalı olan görüntüsel göstergeler çocuğa seslenebilme, ilgisini çekebilme ve soyut düşünceleri somutlaştırma gibi işlevlerinin olduğu bilinmektedir. Birçok araştırma da göstermiştir ki görüntü, yazıya göre daha çabuk ve fazla dikkat çekmektedir. Bu anlamda görüntü, çocuğun dünyasına ve çocuğa görelik ilkesine uygunluğu bağlamında gösterge bilimin önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Çocuğa göre hazırlanan ana dili/Türkçe ders kitapları aynı zamanda diğer unsurların da çocuğa göre hazırlanması ve tasarlanması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Okunan dilsel göstergelerin anlaşılabilirliğini ve kavranmasını sağlayan bir görüntüsel gösterge, aynı zamanda güçlü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

bir anıştırma özelliği de taşımaktadır. Çağrimsal bağıntı dilsel ve görüntüsel gösterge arasında doğru kurulduğunda verilmek istenen iletinin de daha kolay anlaşılmasına ortam hazırlanmış olacaktır. Bu bağlamda ders kitaplarında görüntüsel göstergelerin birer metin gibi tasarlanması ve metni destekler nitelikte olması gerekir; çünkü öğretmen ve öğrenci tarafından en çok kullanılan araçlardan biri bu tür araçlardır (Mateja 1982, 17; Antonopoulou 1986, 39).

Ana dili öğretiminde görüntüsel göstergelerin etkinliklerde kullanılması hem dil öğretiminin işlevselleştirilmesi hem de yapılacak olan öğretimin çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak yapılması, bütüncül bir yaklaşımla daha eğlenceli ve akılda kalmasına yardımcı olacaktır.

II. Yöntem

Bu çalışma betimsel olup doküman incelemesi yöntemiyle yapılmış, gösterge bilim ışığında ana dili ders kitaplarındaki dilsel ve görüntüsel göstergeler incelenmiştir.

III. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmaya ana dili/Türkçe ders kitapları dâhil edilmiştir. Çalışma birinci, dördüncü ve yedinci sınıf Türkçe ders kitaplarıyla sınırlı tutulmuş, uzmanlara göre bu kitapların ilköğretim dönemini temsil etmede yeterli olduğu belirtilmiştir.

IV. Evren ve Örneklem

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2010-2011 öğretim yılında okutulmasına izin verilen Türkçe ders kitapları bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmaya dâhil edilen birinci sınıf Türkçe ders kitabında 16 metin ile 64 görüntüsel gösterge (Tortop vd. 2006, 1-88), dördüncü sınıf Türkçe ders kitabında 24 metin ile 86 görüntüsel gösterge (Kapulu vd. 2008, 1-167), yedinci sınıf Türkçe ders kitabından ise 24 metin ile 59 görüntüsel gösterge (Yangın vd. 2007, 1-186) bulunmaktadır. Toplam 64 metin ve bunlarla ilgili 209 görüntüsel gösterge incelenmiştir. Çalışmanın örnekleme ise birinci sınıf Türkçe ders kitabında 6, dördüncü sınıf Türkçe ders kitabından 5, yedinci sınıf Türkçe ders kitabından ise 5 metinden oluşmaktadır. Bu metin ve metinlerle ilgili görüntüsel göstergeler rastlantısal olarak seçilmiştir. Her metin için bir görüntüsel gösterge örnek olarak alınıp metin ve görüntüsel gösterge bütünselliği ve uygunluğu bakımından incelenmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

V. Veri Toplama Tekniği

Çalışmada veriler tarama tekniğiyle toplanmış ve doküman incelemesi yapılmıştır. Doküman incelemesi, çalışmaya dâhil edilen yazılı bilgi ve belgelerin çözümlenmesidir (Yıldırım ve şimşek 2000, 140).

VI. Türkçe Ders Kitaplarının Görsel-Sözel Metin Bütünselliğine Göre İncelenmesi

Görselleştirme, bir metinde geçen olay, olgu ya da düşüncelerin çeşitli görseller yardımıyla dile getirilmesidir. Bu görseller hemen hemen tüm eğitim-öğretim araçlarında kullanılmaktadır. Görsellerin kullanıldığı öğretim kaynaklarından biri de Türkçe/ana dili ders kitaplarıdır.

Ana dili ders kitaplarında görüntüsel unsurların kullanılmasının okunan metnin çabuk anlaşılması ve akılda kalmasını sağladığı belirlenmiştir (İşcan, 2004: 84). Buna göre görüntüsel göstergeler, okunan metni açıklama, zenginleştirme ve olayları canlandırabilme yönü bulunduğu anlaşılmaktadır (İşcan, 2004: 86). Görüntüsel göstergeler, çocuğa yeni düşünce kapıları ve hayal dünyaları sunabilmektedir (Kaptan ve Kaptan, 2004: 3). Zihinsel ve fiziksel açıdan gelişme evresinde olan çocuklarda özgüveni ve beğeniyi geliştirmek açısından bu nokta dikkat çekicidir. Nitelikli görüntüsel göstergeler bu bağlamda önem taşımaktadır (Erkmen, 1996: 37-38; Polat, 1991: 31). Yazıyı görünür kılan görüntüsel göstergeler, metinleri tekdüzelikten kurtaran ve çocuğun ilgisini sürekli canlı tutan birer araç konumundadır (Dağtekin, 2004: 118; Karakuş, 1996: 189; Coşkun, 1996: 66). Bu anlamda ana dili öğretiminde, öğrenilen bilgilerin kalıcı olmasını sağlayan ve bir bütünlük içerisinde kavratılmasına yardımcı olan en önemli araçlardan biri görüntüsel göstergeler olduğu görüşü güçlenmektedir (Uçan 2002, 45). Bu bağlamda ders kitaplarındaki görüntüsel göstergelerin dilsel göstergeleri desteklemesi, ana dili öğretiminin daha kolay hedefine varmasına yardımcı olabilir.

Bu nedenle birinci, dördüncü ve yedinci sınıf Türkçe ders kitapları dilsel ve görüntüsel göstergelerin bütünselliği bağlamında aşağıdaki sırayla incelenmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

VI. I. Kitabın adı: İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**Metin:** Vücudumuz**Tür:** Şiir

Şiirde vücudun hangi organlardan oluştuğu anlatılmıştır. Şiir için bir erkek, bir kız bir de iç organlarını gösteren bir görsel kullanılmıştır. Görsellerde görülen her ayrıntı metinde, metindeki her sözcük ise görselde görülmektedir. Görsel metnin üst ve sağ tarafını kaplayacak şekilde verilmiştir. Görsellerde son derece basit çizgiler kullanılmış, görsel derinlikten yoksundur. Burada ya metin ya da görsel gereksizdir. Görsel, metni desteklemek yerine metni tekrara düşmüş, öğrencilerin duyu ve düşüncelerini etkileyecek nitelikte değildir (s.13).

Görüntüsel Görsel 1: Vücudumuz

Metin için kullanılan görüntüsel görsel fen bilgisi dersleri için daha faydalı olabilir.

Metin: Deprem**Tür:** Hikâye

Hikâyede bir ağustos gününde deprem olduğunu, bütün kentin yıkıldığı ve insanların telaş içinde sağa sola doğru kaçıştıkları, daha sonra ise yardım kuruluşlarının geldiği anlatılmıştır. Oysa görselde bir kent yerine iki üç ev, kalabalık insanlar yerine dört çocuğun olduğu görülmüştür. Görselle metin arasında çelişkiler bulunmaktadır. Görsel, metnin üstünde ve büyük verilmiştir. Görseller metinlere göre daha fazla yer kaplamıştır. Görselin çocuklarda farklı düşünce ya da hayal kapıları açacak nitelikte değildir (s.31).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Görüntüsel Görsel 2: Deprem

Görselde verilenlerle metinde anlatılanlar arasında anlatım açısından mantıksızlıklar bulunmaktadır. Bu durum okuduğunu anlama bakımından anlam bütünlüğünü bozmaktadır. Figürler canlı ve renkler uyumlu olarak verilmiştir.

Metin: Bayrağım

Tür: Şiir

Şiirde bayrak uğruna savaşlar yapıldığı ve bu savaşlardan sonra bayrağın bizlere emanet edildiği belirtilmiştir. Görselde ise dalgalanan bir bayrak ve iki önlüklü çocuk yer almaktadır. Erkek çocuk elleriyle bayrağı göstermekte, kız öğrenci ise şaşkın bir şekilde ileriye bakmaktadır. Şiirde bayrak uğruna ataların savaşlar yaptığı vurgulanmış; fakat bu içeriğe uygun bir görsel bulunmamaktadır. Görsel, metni desteklememektedir. Görsel son derece basit verilmiştir (s.49).

Görüntüsel Görsel 3: Bayrağım

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

İlköğretim birinci sınıf öğrencileri daha masalımsı ve çocuksu çizgiler taşıyan görüntüsel göstergelerden hoşlanırlar. Oysa bu görselin bu nitelikten yoksun olduğu görülmektedir.

Metin: Bayram Sevinci

Tür: Hikâye

Hikâyede bir bayram günü Tarık adlı bir çocuğun ailesiyle bayramlaşması anlatılmıştır. Görsel ise metnin hemen üstünde verilmiş, görselde anne seviniyor mu, kızıyor mu belli değil. Tarık ile babası tokalaşırken annenin nereye baktığı belirsizdir. Görsel basit çizgilerle verilmiş ve çocukların hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikler taşımamaktadır (s.55).

Görüntüsel Görsel 4: Bayram Sevinci

Metin görseli, anlamsal derinlikten ve çocuksuluktan uzak kalmıştır. Yüz ve beden hareketleri canlı; fakat figürlerin birbirilerine göre duruşları belirsizdir.

Metin: Çocuk ve Oyun

Tür: Şiir

Şiirde çocukların sebze, meyve ve oyunu sevdikleri anlatılmıştır. Görsel ise metnin sağ ve üst tarafında verilmiştir. Metnin üst tarafında oyun oynayan çocuklar, sağ tarafında ise birkaç meyve ve sebze yer almıştır. Görselden hareketle oyunla sebzeler ve meyveler arasında anlamlı bir bağ kurmak mümkün değildir. Görsel, şiire göre daha fazla ön plana çıkmıştır (s.65).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Görüntüsel Görsel 5: Çocuk ve Oyun

Görüntüsel görsel boyut açısından metne göre daha fazla yer kaplamış, şiirde geçen sözcük sayısı ile görüntüsel görsel sayısı neredeyse örtüşmektedir. Metin görüntüyü, görüntü ise metni tekrara düşmüştür. Bu durum çocukların zihin dünyalarını olumsuz etkileyebilir.

Metin: Küçük Yüzücü

Tür: Hikâye

Hikâyede Berk adlı bir çocuğun yüzme yarışına hazırlanışı ve yüzme yarışını kazanışı anlatılmıştır. Metinle ilgili sekiz görsel kullanılmış fakat bazı görseller iç içe girmiş ve anlam kargaşasına neden olmuştur. Görsellerde anlatılanlar metinde yer almamaktadır. Metin-görsel bütünselliği kurulamamıştır (s.66).

Görüntüsel Görsel 6: Küçük Yüzücü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/4 Fall 2010*

Görüntüsel göstergeler hareketli görsellerden seçilmiştir. Figürler canlı ve yarışma atmosferini yansıttığı görülmüştür.

VI. II. Kitabın adı: İlköğretim 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı

Metin: Kuş Cıvıltısını ve Fırın Kokusunu “Görebilmek”

Tür: Hikâye

Hikâyede görme engelli bir çocuğun yabancı bir insana hisleriyle bir yolu tarif edişi anlatılmıştır. Metin altında bir görsel kullanılmıştır. Görselin bu şekilde kullanılması okuduğunu anlamaya doğrudan bir katkısı yoktur. Metin altı verilen bu görüntüsel gösterge, sayfayı doldurmak için ve bir süs aracı olarak kullanılmıştır.

Görüntüsel Görsel 7: Kuş Cıvıltısını ve Fırın Kokusunu “Görebilmek”

Metne göre çocuk yol tarifi yapmakta, oysa görselde sanki yabancı adam çocuğa yol tarifi yapmaktadır. Görüntüsel göstergedeki bu belirsizlik metin-görüntüsel gösterge bütünselliğini olumsuz etkilemiştir (s.15). Görüntülerdeki renk kullanımından dolayı figürlerin yüz hatları belirsiz ve hareketsiz kalmıştır.

Metin: Atatürk ve İnsan Hakları

Tür: Makale

Makalede Atatürk'ün hak ve hürriyetlere verdiği öneme, din ve vicdan özgürlüğü, eğitim hakkı, askerlik görevi ile devletle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Metin için iki görsel kullanılmıştır. Birincisi metin üstü verilmiş, bu görselle metin arasında doğrudan bağıntı kurmak oldukça güçtür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Görüntüsel Görsel 8: Atatürk ve İnsan Hakları

Görselle metin arasında mantıklı ve anlamlı bir bağlantı bulunmamakta ve gereksiz bir şekilde kullanılmıştır. İkinci görsel ise sadece seçimle ilgili bir görseldir. Bu görsel, metinde anlatılan bilgilerden sadece bir paragrafta ilgilidir (s.39).

Görüntüde, renkler birbirine karışmış olmasına rağmen, yüz ifadeleri hareketli bir şekilde yansıtılmıştır.

Metin: Barış ile Doğa

Tür: Hikâye

Hikâyede Barış adlı bir çocuğun yeşil doğaya karşı duyduğu özlem ve sevgi anlatılmaktadır; fakat metnin ilerleyen bölümlerinde birden kâğıdın tarihçesine girilerek günümüze gelişi ve kâğıt fabrikalarının kurulduğu iller verilmiştir. Metinde konu bütünlüğü bulunmadığından, görsellerin de metni yansıtma konusunda yetersiz kaldığı görülmüştür.

Görüntüsel Görsel 9: Barış ile Doğa

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Metin için üç görüntü kullanılmıştır. Bu görsellerden sonuncusu metin altında verilerek, görselin işlevselliğini olumsuz yönde etkilemiştir (s.85). Metinde kâğıt toplamayla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen bu görüntüsel görsel kullanılmıştır.

Metin: Ülkemizde Çevre Korumacılığı

Tür: Makale

Makalede ülkemizde çevre koruma adına yapılan çalışmalar ve tespitler anlatılmıştır. Metin için dört görsel kullanılmıştır. Birinci görsel orman, ikincisi görsel insanların dünyayı yeşillendirmek için harcadığı çabalar, üçüncü görsel bir fidanı büyütüp ağaca dönüşü, son ve en alttaki görsel ise kurumuş bir ağaca aittir. Son görsel, metinden bağımsız bir şekilde kullanılmıştır (s.94).

Görüntüsel Görsel 10: Ülkemizde Çevre Korumacılığı

Görüntüsel Görsel 11: Ülkemizde Çevre Korumacılığı

Bu metin için toplam dört görüntüsel gösterge kullanılmıştır. İlk görsel metin üstü son metin ise metnin altında verilmiştir. Metin altında kullanılan görüntüsel göstergeyle ilgili metinde herhangi bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

açıklama bulunmamaktadır. Bu son görüntüsel gösterge ise bir süs aracı olarak kullanılmıştır. Metin-görüntüsel gösterge bütünselliği bulunmamaktadır; fakat görselde zamanın bitişi, güneşin batışı ve kurumuş birkaç ağaçla verilmesi son derece dikkat çekici bulunmuştur. Bu durum alımayıcılar için farklı duyguların ortaya çıkmasına neden olabilir (Günay 2002, 196). Öğrenciyi farklı hayal dünyalarına yönelmesine yardımcı olabilir.

Metin: Sanat ve Ben

Tür: Şiir

Şiirde türkü, tiyatro, resim, çini, heykel, halı, kilim ve edebiyatın birer sanat dalı olduğu belirtilmiştir. Şiirle ilgili beş görsel kullanılmıştır. İlk dört görsel metinle ilgili iken son görselin şiirle herhangi bir bağı bulunmamakta, sanki sayfanın boşluğunu doldurmak için kullanıldığı sezdirilmektedir (s.101).

Görüntüsel Görsel 12: Sanat ve Ben

Metin altında yer alan görüntüler, renklendirmeden dolayı belirsizliğe neden olmuştur. Bu da metnin anlaşılmasını olumsuz etkilemektedir.

VI. III. Kitabın adı: İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı

Metin: Okumak İstiyorum

Tür: Hikâye

Hikâyede, Gülizar adlı bir kızın zor şartlarda okuyup öğretmen olma hayali ile babası Hasan Efendinin kızının okumasına karşı çıkışı anlatılmıştır; fakat görselde ne Gülizar ne de babasıyla ilgili herhangi bir gösterge verilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Görüntüsel Görsel 13: Okumak İstiyorum

Görsel soyut olup görselde birbiriyle konuşan birkaç kişiye yer verilmiştir. Görselde bunların nereye baktıkları, ne yaptıkları belirsizdir. Bu bağlamda görselle metin arasında mantıklı bir anlam kurmak oldukça güçtür. Görsel ayrı bir dünyayı anlatmakta olup metni desteklememektedir (s.22); fakat soyut görseller çocukların serbest düşünme becerilerine katkı sağlayabilir. Yeni çağırışmalar yaptırabilir (Sağlam 1998, 91). Bu anlamda görüntünün metin dışı bir etkin olarak kullanılması olumlu bir nokta olarak değerlendirilebilir.

Metin: Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Işığı Altında Çocuğun Eğitim Hakkı

Tür: Makale

Makalede çocukların eğitim hakkı, yaşam boyu öğrenme ve kız çocuklarının öğrenmeye yönlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Görselde ise ilkel çağdan kalma giysilerle giydirilmiş üç çocuk verilmiştir. Metinde anlatılanla görselde anlatılan arasında doğrudan bir bağ kurmak oldukça güç görünmektedir.

Görüntüsel Görsel 14: Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Işığı Altında Çocuğun Eğitim Hakkı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Görselde çocuklar son derece aciz ve bakımsız gösterilmiş, metinde bu konuyla ilgili herhangi bir ifade bulmak mümkün değildir (s.12). Figürlerin jest ve mimikleri canlı olup hareket unsurunun ön plana çıktığı görülmüştür.

Metin: Hayal Çocuk

Tür: Hikâye

Hikâyede engelli bir çocuğun hayalleri, özlemleri ve bir tekerlekli sandalyeye sahip olma isteği anlatılmıştır.

Görüntüsel Görsel 15: Hayal Çocuk

Metin için iki ayrı görsel verilmiştir. Birinci görsel metin üstü ikincisi metnin altında verilmiştir. Üst görselde camdan dışarı bakan fakat boş bir konuşma balonu verilerek sunulmuştur; metne göre engelli çocuğun birçok hayali anlatılmıştır. En altta verilen görselde ise engelli çocuğun tekerlekli sandalyesiyle oyun oynadığı betimlenmiştir; fakat metinde çocuğun hâlâ tekerlekli sandalyeye kavuşmadığı belirtilmiştir. Ayrıca görselin metin altında verilmesi ise işlevselliğini olumsuz etkilemiştir (s.18). Figürlerin küçük olması, yüz hatlarının net olarak yansıtılmasını engellemiş, kullanılan renklerin ise dokuyu olumsuz etkilediği görülmüştür.

Metin: Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem

Tür: Makale

Makalede, Atatürk'ün dile verdiği önem, dilin toplum ve millet için önemine değinilmiştir. Görselde ise savaş halinde olan insanlar ellerinde silahlarıyla karşı tarafa doğru saldırı halindedir. Metinde dilin toplum için önemine değinilmiş, görselde ise savaş halinde olan bir toplumun mücadelesi sergilenmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Görüntüsel Görsel 16: Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem

Görselle ile metin arasında ne bir bütünsellik ne de doğrudan bir anlam kurmak mümkün değildir. Görselin metni destekler bir yönü bulunmamaktadır (s.32); fakat ana dili açısından bakıldığında dilin öğretiminde ve dilin bir sonraki nesillere aktarılmasında en etkin rol oynayanın kadın figürü olduğu düşüncesi sezdirilmiştir. Göstergelere yüklenen anlamlar konuya farklı noktalardan bakılmasını sağlamaktadır (Eco 1987, 99).

Metin: Atatürk'ü Altınla Satın Almak İsteyen Mareşal

Tür: Anı

Anıda Atatürk'ün yabancı bir komutan tarafından altınlarla satın alınmak istendiği, fakat Atatürk'ün bu durumu kabul etmediği belirtilmiştir; fakat kullanılan iki görselde de bu duruma ilişkin herhangi bir iz bulmak mümkün değildir. Görsellerde, Atatürk'ü altınla satın almak isteyen komutan görülmemektedir.

Görüntüsel Görsel 17: Atatürk'ü Altınla Satın Almak İsteyen Mareşal**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Metin üstü ve altı olmak üzere iki görsel kullanılmıştır. Metin üstündeki görsel Atatürk'ü dışarıda bir battaniyeyle uyurken göstermiş, metin altında ise "Cumhuriyeti Biz Böyle Kazandık" levhasını taşıyan insanların olduğu bir görsel verilmiştir. Bir görselin metin altında verilmesi eğitim açısından olumsuz bir nokta olarak değerlendirilmektedir. Kaldı ki bu iki görselin de metni doğrudan destekler bir tarafı bulunmamaktadır (s.34).

Görüntüsel Göstergelere İlişkin Değerlendirmeler

Türkçe ders kitaplarında yer alan dilsel göstergeleri destekleyen görüntüsel göstergeler genel olarak olumlu olup, metni destekler niteliktedir. Görüntüsel göstergelerin dilsel göstergelere göre daha fazla dikkat çektiği bilinmektedir (Günay 2008, 2). Fakat ders kitaplarındaki görüntüsel göstergeler zaman zaman amaçlarının dışında kullanılmış, birer süs aracı olmanın ötesine geçirilememiştir. Oysa görüntüsel göstergelerde estetik ve görsel uyum oldukça önemli unsurlardır (Öztokat 1998, 256; Guiraud 1994, 85). Kitaplardaki görüntüsel göstergeler renk karışımı ve doku uyumsuzlukları nedeniyle estetik açıdan yetersiz kalmışlardır. Bu bağlamda görsellerin metni açıklayıcı ve destekleyici yönü göz ardı edilmiştir. Görüntülerdeki renk uyumsuzlukları figürlerin hareketlerini, jest ve mimiklerini olumsuz etkilemiştir.

İlköğretim birinci, dördüncü ve yedinci sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan görüntüsel göstergelerin metni desteklemek ya da anlaşılmasına yardımcı olmak yerine genellikle basit çizgilerle birer süs unsuru konumunda kalmasına neden olmuştur. Görsellerin, çocukların zihinsel seviye ve ilgilerine göre oldukça yüzeysel kaldığı söylenebilir. Bu anlamda görüntüsel görüntülerde çocuğa görelilik ve çocuk algısı pek dikkate alınmadığı söylenebilir.

VII. Sonuç

Ana dili öğretiminde gösterge bilimin yer alması, dil öğretimin çeşitlenmesine ve zenginleştirilmesine, öğrenme ve öğretmenin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Ana dilin etkinlik alanları gösterge bilimin uygulamalarıyla daha kolay geliştirilebilir ve kalıcı hale getirilmesi sağlanabilir. Bu bağlamda ana dili/Türkçe ders kitaplarının gösterge bilimden yararlanılarak tasarlanması, daha anlamlı öğrenmelerin olmasına ortam hazırlayabilir.

Ders kitaplarındaki metin ve görselleri gösterge bilim bağlamında gösteren ve gösterilen açısından incelediğinde şu sonuçlara varmak mümkündür: Ders kitaplarında yer alan görüntüsel göstergeler metne göre daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Görsel

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

metinler üç ders kitabında da ikinci planda bırakılmasının sebebi, görüntüsel göstergelerin boyut açısından büyük olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Görüntüsel göstergeler, çocukların duyu ve düşüncelerini devindirecek nitelikten yoksun kalmıştır. Görüntüsel göstergeler estetik hazı vermeye basit çizgilerle geçiştirildiği görülmüştür. Görüntüsel göstergelerin sayfanın üçte ikisini kapsayacak şekilde hazırlanması, ilginin görüntülere kaymasına neden olmuştur. Metni bütünlemeyen ve desteklemeyen görüntüsel göstergelerin kullanılması, okuma açısından da sıkıntılar yaratabilir.

Görsellerin bazıları metinle birebir örtüşürken bazı görsellerin metinle ilişkilendirilmesinin oldukça güç olduğu görülmüştür. Bu bağlamda metin-görsel bütünselliğinin zaman zaman göz ardı edildiği ve görsellerin işlevsellikten uzak kaldığı belirlenmiştir.

Çalışmaya konu olan ilköğretim 1.sınıf Türkçe ders kitabındaki görüntüsel göstergelerin neredeyse metni tekrar ettiği, metne göre daha fazla yer kapladığı, genel olarak metinle örtüştüğü söylenebilir. 4.sınıf ders kitabındaki görüntüsel göstergelerin ise sayfa tasarımı açısından oldukça yetersiz ve özensizce yerleştirildiği görülmüştür. Çoğu görselin ise metni desteklemediği ve metnin sonuna konulduğu, bunun da görüntüsel göstergelerin eğitsel yönlerinin göz ardı edilmesine neden olduğu görülmüştür. Bu durum ise görüntüsel göstergelerin gösterge bilim açısından, gösterileni temsil etme noktasından yoksun kalmasına neden olmuştur. 7.sınıf ders kitabında kullanılan görüntüsel göstergeler ise zaman zaman mantıksal bağı kurduktan uzak kalmıştır.

Her üç kitaptaki görüntüsel görselin sayfa tasarımına uygun olmadığı, özellikle metin altı verilen süsleyici görüntüsel göstergelerin amacının dışında kaldığı söylenebilir. Bu bağlamda görüntüsel göstergelerin eğitsel değerinin yetersiz olduğu düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- ADALI, Oya (1980). Ana dili Olarak Türkçe Öğretimi Üstüne, Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı, s.24-36.
- AKSAN, Doğan (1975). Ana dili. Türk Dili, Haziran, 285, s.423-434.
- AKYOL, Hayati (2006). Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri, Ankara: Kok Yayıncılık.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- ANTONOPOULOU, Cristina (1986). Political İdeology and Educational Chance in Greece A Content Analysis of Scondary Text Boks, PH.D, New York University.
- BARTHES, Roland (1999). Gösterge bilimsel Serüven, (Çev: Mehmet Rifat ve Sema Rifat), İstanbul: Kaf Yayınları.
- BENVENİSTE, Emile (1995) Genel Dilbilim Sorunları (Çev. Erdim Öztokat) Birinci Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- COŞKUN, Hasan (1996). Eğitim Teknolojisi ve Kültürlerarası Eğitim Bağlamında İlköğretim İkinci Sınıf Türkçe ve Almanca Ders Kitaplarının İçerik Sorunları, Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- CUNNINGHAM, D. (1992). Beyond Educational Psychology: Steps Toward An Educational Semiotic. Educational Psychology Review. 4, 165-194.
- CUNNINGHAM, D. (2002). Semiotic Inquiry İn Education, Teaching & Learning, 17(1), 19-24.
- ÇİFÇİ, Musa (2000). Sesli Okuma, Bilge, *Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını*, S. 24, Ankara, Haziran, s. 178-184.
- ÇİFÇİ, Musa (2001). Dinleme Eğitimin Etkileyen Faktörler, AKU Sosyal Bilimler Dergisi, C.II, S.2, s.165-177.
- DAĞTEKİN, Fuat (2004). 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerin Öğrenci Beklentileri Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- DEELY, J. (1990). Basics of Semiotics. Indianapolis: Indiana University Press.
- DEMİREL, Özcan (2000). Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem Yayınılık.
- ECO, Umberto (1987). İşlev ve Göstergebilim Açısından Mimari (Çev. Fatma Erkman), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- ERKMEN, Nazan (1996). Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalı? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler, Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- FISKE, John (1996). İletişim Çalışmalarına Giriş, (Çev: Süleyman İrvan), Ankara: Ark Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- GARDNER, M. ve Houston, M. (1986). The Effects of Verbal & Visual Components of Retail Communication, Journal of Retailing Vo.:62,No: 1: p. 65.
- GUIRAUD, Pierre (1994). Göstergebilim, (Çev. Mehmet Yalçın) Ankara: İmge Yayınları.
- GÜNAY, Doğan V. (2002). Göstergebilim Yazıları, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- GÜNAY, Doğan V. (2008).Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması, Isparta: ART-E.
- İŞCAN, Adem (2004). İlköğretim İkinci Kademe Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- KAPTAN, Serpil Güvendi ve KAPTAN Ata Yakup (2004). Ders Kitaplarındaki Tasarım Sorunları ve Öğrencilerin Öğrenme Düzeylerine Etkisi, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz, Malatya.
- KAPULU, Ahmet vd. (2005). İlköğretim 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara: Koza Yayınları.
- KARAKUŞ, İdris (1996). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders Kitapları Ana Dili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KAVCAR, Cahit (1999). Edebiyat ve Eğitim. Üçüncü Basım, Ankara: Engin Yayınevi.
- KOULAİDİS, Vasilis and DİMOPOULOS Kostas (2005/2006). The Co-deployment of Visual Representations and Written Language as Resources for Meaning Making in Greek Primary School Science Textbooks, International Journal Of Learning, Volume 12, Number 10 p.243-253.
- MATEJA, John A. (1982). An Investigation Into Middle School Students' Knowledge of Textbook Metastructure, University of Arizona, PH.D., USE.
- UÇAN, Hilmi (2002). Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim, İstanbul: Hece Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- ÖZBAY, Murat (2006). Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II. Ankara: Öncü Kitap.
- POLAT, Tülin (1991). Ortaokullarda Türkçe: Türkçe Dersleri I, Türkiye'nin Ders Kitapları, Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım, İstanbul: Cem Yayınevi.
- RİFAT, Mehmet (1992). Gösterge bilimin ABC'si, İstanbul: Simavi Yayınları.
- RİFAT, Mehmet (2005). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Gösterge bilim Kuramları 2. Temel Metinler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- SAGLAM ,Gülay (1998). Sanat Eleştirisinde Post Yapısalcı Süreç, İzmir: Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi.
- SAUSSURE, Ferdinand de (2001), Genel Dilbilim Dersleri, Çev. Berke Vardar, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- SEALE, Benajah E. (1981). An Evaluation of the Cultural Content of ESL Reading Textbooks, The Florida State University College of Education, PH.D., USA.
- SEVER, Sedat (2000). Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ŞİRİN, Mustafa Ruhi (1998). Çocuk Edebiyatı, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- TAŞER, Suat (1982). Örneklerle Konuşma Eğitimi. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- TOBİN, Y. (1990). Semiotics and Linguistics. New York: Longman.
- TORTUP, Ramazan vd. (2006). İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara: Top Yayınları.
- TULASIEWICZ, Witold and ADAMS Anthony (2005). Teaching the Mother Tongue in a Multilingual Europe, London.
- VARDAR, Berke (2001). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- YANGIN, Banu vd. (2007). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara: Pasifik Yayınları.
- YENGİN, Hülya (1996). Medyanın Dili, İstanbul: Der Yayınları.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2000). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*